

Van aktivisme naar bolsjevisme? Het Studentengenootschap „Flandria” te Göttingen

Winfried DOLDERER

Begin augustus 1919 kreeg de Regierungspräsident van Hildesheim een merkwaardige brief op zijn bureau. Afzender was de „staatscommissaris voor het toezicht op de openbare orde” te Berlijn. Die was te weten gekomen dat er in de universiteitsstad Göttingen, die behoorde tot de toenmalige Pruisische Regierungsbezirk Hildesheim, een „aktivistische centrale” bestond, en hij vroeg om nadere inlichtingen daaromtrent. Hij had vooral belangstelling voor de namen van de leden van die vermeende klandestiene vereniging en wou uitsluitsel hebben over hun bedrijvigheden. Het schrijven was vergezeld van een verslag, dat onthutsende bevindingen en gissingen — blijkbaar van de Duitse staatsveiligheid — bevatte nopens de activiteiten van Vlaamse ballingen in Duitsland¹.

De aktivisten, zo stond daar te lezen, vormen een vereniging die de Vlaamse onafhankelijkheid nastreeft. Nadat Duitsland in 1918 het onderspit heeft gedolven, willen ze nu dit doel op eigen houtje bereiken. Zij koesteren de hoop dat, „zodra het bolsjevisme naar België gekomen is”, er een kans bestaat om in de algemene politieke warboel een zelfstandige staat Vlaanderen uit te roepen. Het voornaamste doel van de aktivisten is dus de „bevordering van het bolsjevisme in België”. De Entente zou daardoor reeds dusdanig verontrust zijn, dat ze ene „Major Mage” naar Nederland zou gestuurd hebben om de drijfverijen in de gaten te houden van de „thans vaak in Duitsland vertoevende aanhangers van de Vlaamse partij, van wie men beweert en gelooft, dat ze vanuit Duitsland via Nederland onder de bescherming van de tegenwoordige Duitse regering bolsjevistische propaganda voeren”. Het brein achter dat duistere opzet was volgens dit verslag Antoon Moortgat², destijds te Berlijn, gewezen professor in het handelsrecht en directeur van de Antwerpse handelsschool, die aan de top zou staan van de

1. De in het vervolg geciteerde briefwisseling van 8.8.1919, 11.8.1919, 20.8.1919 en 22.8.1919 bevindt zich in het stadsarchief van Göttingen, Polizeidirektion, Best. XXV (Verzinspolizei), Fach 153, nr. 12: Die flämische Bewegung 1919.

2. Geb. Antwerpen, 10 mei 1862, gest. Braunschweig, 23 maart 1923; leraar aan het Antwerpse atheneum, hoofdredakteur van De Koophandel en De Nieuwe Gazet; griffier van de handelskamer, na 1914 leraar aan de stedelijke handelsleergangen. Week na de oorlog uit naar Duitsland en vestigde zich te Hannover. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, blz. 980.

„Vlaams-aktivistisch-bolsjevistische beweging. „Er zou een regelmatige „koerierdienst” bestaan van Duitsland via Den Haag naar België. In Duitsland zelf zouden er verscheidene „aktivistische centrales” gevestigd zijn te Berlijn, Salzuflen en Göttingen.

Vanuit Hildesheim werd het opzienbarende dokument doorgestuurd naar de burgemeester van Göttingen, met de opdracht een onderzoek ter plekke in te stellen naar de vermeende samenzwering, die niets minder dan de openbare orde en de nog maar pas getekende vrede van Versailles in het gedrang zou dreigen te brengen. Op 20 augustus had de politie aldaar een verslag klaargestoomd waaruit bleek dat er in de vermaarde universiteitsstad inderdaad een aktivistische vereniging bestond, met name het genootschap „Flandria”, na het einde van de oorlog op touw gezet door enkele Vlaamse studenten te Göttingen. Volgens politieinlichtingen telde de vereniging een vijftien à twintigtal leden, die elke week ’s vrijdags vergaderden in het studentencafé „Schwarzer Bär”. De groep zou de „onafhankelijkheid van de Vlamingen” op het oog hebben. Als „geestelijke leider” noemde het verslag de op 10 oktober 1893 te Ardooie geboren student Godfried Rooms³, woonachtig in de Theaterstrasse 3 te Göttingen. Enkele van die studenten, zo wist de verslaggever te vertellen, waren al onder de oorlog krijgsgevangen in het kamp van Göttingen geweest en hadden zich daar reeds doen opmerken als „aktivisten”, terwijl de anderen pas later naar Göttingen waren gekomen, om met de goedkeuring van de Duitse overheid hun studies voort te zetten. „Welke werkzaamheid de leden van de vereniging met betrekking tot hun doel hier ontplooiën”, besloot het rapport, „was totnogtoe niet vast te stellen; het is echter bekend, dat de vereniging haar doelstellingen met laaiend idealisme nastreeft. Maar het staat vast, dat de Belgische regering precies weet heeft van de drijfverijen van de Vlamingen hier, want onlangs kreeg de voorzitter van de vereniging, student Rooms, een schrijven van een politiek vooraanstaande Belgische persoonlijkheid, waarin hij en zijn vrienden als landverraders werden gedoodverfd”. Als geruststellende konklusie van haar bevindingen kon de politie te Göttingen alvast mededelen dat er van „bolsjevistische” activiteiten niets te bespeuren was.

De Vlaamse studenten in Göttingen, van wie het bovenstaande politierapport gewag maakte, waren in feite zoiets als de laatste erfgenamen van de onder Duits bezettingsbestuur vernederlandste universiteit Gent. Hun lot was een episode uit de dramatische afloop van gebeurtenissen waarmee de ontmanteling van de Flamenpolitik tussen eind september en november

3. Studeerde in 1918 enkele maanden aan de universiteit te Gent en daarna Germaanse filologie te Göttingen, Bonn, Kiel en Berlijn; vrij journalist in Berlijn; van 1940 tot 1944 werkzaam bij de berichtgeving van de Duitse ambassade te Parijs; na 1950 vertaler te Rheinbach bij Bonn; stierf te Bad Godesberg op 4 september 1968. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, blz. 1354-1355.

1918 gepaard ging. Naarmate de militaire toestand aan het westfront alsmar hachelijker werd en het einde van de oorlog nakend bleek, was in het Duitse bestuur te Brussel het besef gegroeid dat er een reddingsoperatie moest op touw gezet worden voor de bedreigde activisten⁴. De universiteit Gent had men oorspronkelijk voor een beperkte overgangperiode helemaal naar Duitsland willen overhevelen, misschien in de hoop, gedurende de wapenstilstandsonderhandelingen uiteindelijk nog de erkenning ervan door de Belgische regering te kunnen verzekeren. Eind oktober 1918 waren de Duitse bewindvoerders tot andere inzichten gekomen. Ze wilden nu nog maar een zo klein mogelijk deel van de Gentse studenten en professoren naar Duitsland laten komen. Die zouden daar de gelegenheid krijgen, als zelfstandige Vlaamse afdeling, aan een Duitse universiteit hun studie verder te zetten. Van een volledige overheveling van de Vlaamse hogeschool was er om politieke redenen geen sprake meer.

Voor het onthaal van de academische uitwijkelingen kwam in de eerste plaats Göttingen in aanmerking, waar reeds tijdens de laatste oorlogsjaren in het krijgsgevangenenkamp een broeikas van activistische agitatie was ontstaan. Op verzoek van de Verwaltungschef für Flandern Schaible werd daar op 28 oktober een universitair steuncomité onder leiding van de rektor op poten gezet, dat moest voorzien in huisvesting en financiële hulp aan de ballingen⁵. Er werd aanvankelijk gerekend op een honderdtal studenten en een twintigtal professoren. Begin november zouden de eerste achttien studenten in Göttingen aankomen. Veel meer zijn het er trouwens ook later nooit geworden. Een zelfstandige Vlaamse afdeling aan de universiteit is niet tot stand kunnen komen, omdat er te weinig studenten kwamen en omdat de meeste professoren de wijk namen naar Nederland. Slechts een kleine groep Vlamingen bleef nog enkele jaren in Göttingen ingeschreven. Hun studie werd bekostigd door beurzen van het ministerie van binnenlandse zaken, dat daarvoor in de loop van de tijd alles bijeen 335000 Mark uittrok. Het was oorspronkelijk de bedoeling geweest, van dit beurzenfonds een duurzame instelling te maken tot bevordering van de Duits-Vlaamse culturele betrekkingen. Na de ontreding van de Duitse munt werd het echter opgedoekt op 3 september 1923.

Het was een belangrijke functie van het op 2 januari 1919 opgerichte genootschap „Flandria”, als bemiddelingsinstantie op te treden tussen het

4. Het onderwerp van de Vlaamse emigratie in Duitsland, vooral de organisatie van het onthaal van de activistische ballingen en de discussie in kringen van het bezettingsbestuur te Brussel over het verdere lot van de Vlaamse universiteit Gent, zal uitvoerig aan bod komen in een doktoraatsverhandeling die schrijver dezes op dit ogenblik voorbereidt. De volgende uiteenzetting is dus slechts bedoeld als summier overzicht, om de historische kontekst te schetsen.

5. Over de Vlaamse studenten te Göttingen bestaat er een dossier in het Universitätsarchiv Göttingen, XB/558 (10): Die flämischen Studenten und die diesen gewährten Unterstützungen.

beurzenfonds en de ontvangers⁶. De bedoeling van de stichters was oorspronkelijk geweest, een vereniging boven de doopvont te houden voor alle in Duitsland, en dus ook buiten Göttingen, vertoevende Vlaamse studenten. Zij wilden de belangen behartigen van de „Vlaamsche gedachte en kultuur”, van de „Vlaamsch-nationale beweging” en van het „intergermaansch ideaal”. Op de wekelijkse vergaderingen werden wetenschappelijke, literaire of politieke voordrachten gehouden die zich hoofdzakelijk bezighielden met de toestanden in Vlaanderen. De vereniging wou bovendien regelmatige kontakten onderhouden met andere Vlaamse ballingen in Duitsland, om ook hen „voor ons volk te bewaren, bij hen het Vlaamsch ideaal te doen leven en te versterken en slechte invloeden van buitenuit te weren”, alsmede met „strijdgenoten, die in 't land gebleven zijn of behooren tot het bezettingsleger”. Het genootschap beheerde de bibliotheek van het voormalige krijgsgevangenenkamp. Het was bovendien van plan een regelmatig verschijnend blad uit te geven met informatie omtrent de „toestand van de nationale strijd in Vlaanderen” en het te versturen naar bepaalde gezaghebbende personen en kranten. Dat de groep zichzelf helemaal plaatste in de traditie van het aktivisme, blijkt alleen al uit de lijst van feestdagen die in de statuten waren opgenoemd. Naast uiteraard 11 juli kwamen daar ook 24 oktober, dag van de opening van de vernederlandste universiteit Gent, en 23 december, dag van de uitroeping van de Vlaamse onafhankelijkheid door de Raad van Vlaanderen, aan bod.

Een „aktivistische centrale” was er dus wel in Göttingen, maar van het schrikbarende revolutionaire gedrocht, dat men vanuit Berlijn daar geloofde te ontwaren, kon nauwelijks sprake zijn. Voor de hedendaagse historicus is het feit dat de Duitse overheid zich in 1919 ernstig ongerust maakte over vermeende „bolsjevistische” neigingen van uitgeweken aktivisten en het zelfs nodig vond er een onderzoek naar te laten uitvoeren, op zijn minst verbazingwekkend. Het is alvast een grappig fait divers in de voor de Duitsers en hun Vlaamse sympathisanten anders niet zo grappige nasleep van de eerste wereldoorlog. Om te verklaren hoe dat gruwelverhaal in feite is kunnen tot stand komen en wie het de wereld heeft ingestuurd, blijven we echter grotelijks aangewezen op gissingen. Het verslag terzake, dat de staatscommissaris voor openbare orde in augustus 1919 van Berlijn naar Hildesheim zond en dat uiteindelijk aan de grondslag lag van heel het onderzoek, doet meer vragen rijzen dan het er beantwoordt. Uit de kopie ervan in het dossier van de politieke politie te Göttingen blijkt niet wie de opsteller was

6. De in het vervolg geciteerde statuten van de studentenvereniging Flandria bevinden zich in het Universitätsarchiv Göttingen, XG 2/693 (143). Heel wat briefwisseling tussen de respectieve voorzitters en enkele leden van Flandria, de academische overheid en het ministerie van binnenlandse zaken in Berlijn is bewaard in het bovengenoemde dossier over „Die flämischen Studenten...”.

en waar hij zijn inlichtingen vandaan haalde. Het feitenrelaas komt vrij ongelofwaardig over en is in zijn gegevens nauwelijks controleerbaar. Het verslag veronderstelt het bestaan van een grootscheepse en goed georganiseerde aktivistische samenzwering met vertakkingen in Duitsland, Nederland en België, iets wat, gezien de benarde geestelijke en materiële toestand van de Vlaamse uitwijkelingen in de eerste maanden na hun overhaast vertrek uit het vaderland, vrijwel onmogelijk lijkt. Was er werkelijk, zoals het rapport beweert, een agent van de Entente in Nederland bezig met het bespieden van aktivisten? Hoe kwam het dat de verslaggever uitgerekend Antoon Moortgat, die in die tijd in schamele omstandigheden te Hannover leefde, de rol toebedeelde van leider van de „aktivistisch-bolsjevistische” samenscholing? Een samenhangend beeld van wat er allemaal precies reilde en zeilde in de milieus van uitgeweken aktivisten zullen we bij gebrek aan geschreven dokumentatie wellicht nooit krijgen.

Men geraakt misschien dichter bij de eigenlijke betekenis van het raadselachtige rapport door de aandacht te vestigen op wat er zeker de sleutelzin van is, namelijk dat „men beweert en gelooft” dat de aktivisten „onder de bescherming van de tegenwoordige Duitse regering bolsjevistische propaganda voeren”. Dat was nu juist in de situatie onmiddellijk na de ondertekening van het verdrag van Versailles een teer punt voor het officiële Duitsland. Het was voor de jonge republiek levensnoodzakelijk, alles achterwege te laten wat ook maar een glimp van achterdocht en wantrouwen bij de Entente zou kunnen opwekken. Om dezelfde reden had reeds het Duitse bezettingsbestuur te Brussel vanaf eind oktober 1918 zijn uiterste best gedaan om de vorming van een politiek aktieve kern van Vlaamse ballingen in Duitsland te beletten, met het doel de vredesonderhandelingen niet te bemoeilijken. Men trachtte de stroom van uitwijkelingen in te dijken en zo mogelijk af te leiden naar Nederland.

Daarbij kwamen uiteraard ook economische redenen aan bod: als onthaalcentrum voor de aktivistische vluchtelingen was oorspronkelijk Düsseldorf voorzien, waar een van de twee hoofdkantoren van de „Deutsch-Vlämische Gesellschaft” gevestigd was. Omdat daar echter de mogelijkheden voor huisvesting en voedselvoorziening te schaars bleken te zijn, werd als uiteindelijke verblijfplaats voor de uitwijkelingen het badstadje Salzuflen bepaald, waar tijdens het winterseizoen enkele hotels leegstonden⁷. Vanuit Brussel werd Max Robert Gerstenhauer⁸ naar Salzuflen gestuurd, om daar een steunin-

7. Over het onthaal van uitgeweken aktivisten te Bad Salzuflen, cf. de beschrijving van ANGERMILLE, KAREL: *De lotgevallen van een aktivist*. Borgerhout 1931, blz. 235-250. Dokumentatie over de steun aan Vlaamse ballingen in Duitsland bevatten de dossiers van het ministerie van binnenlandse zaken in het Zentrales Staatsarchiv Potsdam, 15.01, nr. 19583, 19585 en 19586.

8. Geb. Barchfeld, 30 september 1873, gest. Weimar, 18 augustus 1940; specialiseerde zich reeds als lid van het Alduitse verbond in de jaren negentig in Vlaamse, Nederlandse en Zuid-

stelling voor de ballingen te organiseren. Uit de begroting van de Zivilverwaltung Flandern kreeg hij daarvoor de som van 200000 Mark. Uit dit fonds werden wekelijkse of maandelijks steunbedragen uitgekeerd en leningen verstrekt. Gerstenhauer sloofde zich bovendien uit, in de meeste gevallen trouwens zonder sukses, om de uitgewekenen aan werk te helpen. Velen die in Duitsland niet aan hun trekken konden komen, gingen dan ook verder naar Nederland. Toen de vluchtelingencentrale te Salzuflen eind april 1919 werd ontbonden, schoten er daar van de oorspronkelijk 132 Vlamingen nog 94 over. Na het einde van de officiële hulpverlening kwam in mei 1919 een privé-steuncomité onder leiding van Gerstenhauer tot stand, dat trouwen ook met gelden en onder toezicht van het ministerie van binnenlandse zaken de noden van de ballingen zou moeten lenigen. Het bestond nog tot eind 1922. Van de Vlamingen in Duitsland bleef een aanzienlijke groep lange tijd in Salzuflen, dat in het rapport over hun zogezegd „bolsjevistische” activiteiten dan ook als derde „aktivistische centrale” naast Göttingen en Berlijn staat aangeduid⁹.

Het lijkt niet helemaal uitgesloten dat bepaalde kringen in België, Frankrijk of Engeland om welke reden dan ook vreesden dat de per slot van rekening uit een omwenteling voortgekomen nieuwe regering in Duitsland van die vluchtelingen gebruik wou maken om een Flamenpolitiek van links allooi te voeren en in België een revolutie te stoken. Politieke instabiliteit in heel wat landen was in die tijd immers niet uit de lucht. Alleen al zo'n verdenking in landen van de Entente moest echter de Duitse regering de stuipen op het lijf jagen en zou een voldoende reden geweest zijn voor een nauwkeurig onderzoek — al was het maar om achteraf het verwijt van „aktivistisch bolsjevisme” des te stelliger te kunnen ontzenuwen.

afrikaanse problemen; deed in september 1914 voorstellen aan rijkskanselier von Bethmann-Hollweg nopens de behandeling van de Vlamingen; van begin 1915 tot 31 december 1918 medewerker van het Duitse gouvernement-generaal in Brussel en van de Zivilverwaltung Flandern. Na studies in de rechten maakte hij carrière in de staatsdienst van het landje Sachsen-Meinungen, waar hij nog voor de eerste wereldoorlog benoemd werd tot Regierungsrat. In 1922 wegens uiterst rechtse en antirepublikeinse activiteiten tijdelijk geschorst uit zijn functies en ontslagen als voorzitter van het steuncomité voor Vlaamse ballingen. Vanaf november 1924 Ministerialrat in het ministerie van binnenlandse zaken van het land Thüringen. Schreef naast talrijke tijdschriftenopstellen twee brochures over de Vlaamse kwestie: *Die deutsche Flamenpolitik. Sprachenpolitik und Sprachverhältnisse in Flandern*. 1918; *Die germanische Westmark und ihre Bedeutung für die germanische Völkerfamilie. Melsungen* 1932. In zijn visie op Vlaanderen plaatste hij de gedachte van Nederduitse samenhang met de Noordduitse kultuurruimte boven het Groot-Nederlandse ideaal. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, blz. 580. De juiste geboorte- en overlijdensdatum staat aangegeven bij BUNING, LAMMERT: *Reismann-Grone, het Allduitscher Verband en de Vlamingen*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 35, 1975, blz. 232.

9. Volgens een mededeling van het stadsarchief Salzuflen van 22.3.1985 zijn daar, behalve wat documentatie over de uitgeweken Vlaming Frans Reynaers van februari 1920, geen dossiers van de politieke politie over Vlaamse ballingen meer bewaard.

Wij weten niet helemaal zeker of het zo geweest is, maar toch biedt deze stelling een houvast om het raadsel van het politieonderzoek van augustus 1919 wat begrijpelijker te doen schijnen. Indien we echter veronderstellen dat gezaghebbende kringen in landen van de Entente althans tijdelijk geloofden in een „aktivistisch-bolsjevistische” samenzwering, dan rest nog steeds de vraag of we hier te maken hebben met louter naoorlogse hysterie dan wel of er misschien nog een andere, konkretere aanleiding bestond. De schaarse overgebleven korrespondentie van Vlaamse ballingen uit die tijd bevat enkele aanwijzingen die een nieuw licht werpen op ons verhaal en de vraag doen rijzen of het wel zo absurd was als het op het eerste gezicht lijkt. Gezien de pure feiten was het dat uiteraard. Minder ongegrond komt het over, indien men daarbuiten nog rekening houdt met geruchten, stemmingen, toekomstdromen die in de eerste maanden na november 1918 rondwaarden in emigrantengruppen en waarvan officiële instanties vast en zeker weet hadden.

Een voorbeeld daarvan was Godfried Rooms, in 1919 „geestelijke leider” van het studentengenootschap „Flandria”. Onder de oorlog was hij een van de bezielers geweest van de radicale aktivistische groep in het krijgsgevangenenkamp Göttingen. In november 1918 kwam hij uit Vlaanderen, waar hij inmiddels vertoefd had, terug, om een handje toe te steken bij de organisatie van de ontbinding van het kamp. Hij was daar, naar hij achteraf in januari 1919 vertelde in een brief aan de Duitse „Vlamingenvriend” professor Konrad Beyerle¹⁰, „bij de „Heimbeförderung” der gevangenen ... tamelijk ontbeerlijk om vlaamsch-politieke redenen. Ik moest aan de meesten, om hun de mogelijkheid te geven, bij hun terugkeer ongestoord voor onze idealen voort te leveren, een schrijven medegeven, waarbij ik mij als de eenig-verantwoordelijke aanstelde voor alles, wat te Göttingen is gebeurd”. De vluchtelingen zouden als „Jong-Vlamingen” in ballingschap naar het voorbeeld van de Jong-Tsjechen of Jong-Polen van de verleden eeuw een „wereldopinie omtrent Vlaanderen” moeten scheppen en zich gereed houden, „bij de eerste gunstige gelegenheid even brutaal op te treden”. Daarvoor zou het nodig zijn, de ex-krijgsgevangenen als „goed georganiseerde inlichtingsdienst in ’t land zelf te zenden, die het terrein lokkert voor nieuwe slagen, ons op de hoogte houdt van wat er gebeurt en van ons uit steun krijgt hetzij door artikels, geheime vlugschriften of nog doortastender wapenen. Het valt hard om zeggen en het stuit soms wel tegen de borst, maar sentimentaliteit gaat niet in stap met politiek, wij staan op terroristisch-revolutionair standpunt. Het blijft onze eenige redding, daar wij voor het oogenblik op Duitschland niet kunnen rekenen en daar dit land meer dan werk genoeg heeft met zichzelf”.

10. De brief is bewaard onder de nagelaten papieren van Beyerle in het Zentrales Staatsarchiv Potsdam, 90 Be 8, nr. 36, blz. 13-16 : Rooms aan Beyerle, Göttingen, 13.1.1919.

Godfried Rooms stond dus op „terroristisch-revolutionair standpunt”, althans in januari 1919, en hij koesterde de droom, uit de naar Vlaanderen teruggekeerde krijgsgevangenen een klandestiene organisatie op te bouwen die daar de revolutie moest voorbereiden. Hij stond met die droom toen blijkbaar niet alleen. Heel rare geruchten deden ook de ronde over de eveneens tijdelijk in Göttingen verblijvende student Firmin Peter Parasië¹¹. Eind februari 1919 bracht de Göttingse professor Carl Stange¹², in een brief aan het ministerie van binnenlandse zaken¹³, verslag uit over „talrijke verdachte reizen” van Parasië, blijkbaar met politieke doeleinden. Hij zou daarvoor zelfs militaire tickets gekregen hebben van de plaatselijke „soldatenraad”. Van Vlaamse kant werd Stange stellig verzekerd dat Parasië in Gent lid geweest was van de „Roode Jeugd”. Hij zou bovendien beschikken over „opvallende geldmiddelen”, die hij in Duitsland moest gekregen hebben. Eveneens meende men te weten dat hij te Berlijn een bezoek zou gebracht hebben aan Karl Liebknecht. Zijn doel zou het zijn, in Duitsland de middelen te vergaren voor de revolutie in Vlaanderen¹⁴.

Onder de vluchtelingen te Bad Salzungen viel ook de oude Jan Matthijs Brans¹⁵ op door zijn revolutionair enthousiasme. In 't begin van 1919 stond hij in briefwisseling met de Nederduitse dichter Hans Friedrich Blunck, die gedurende heel de oorlog te Brussel in het militair bestuur had gewerkt en daar belangrijke functies had vervuld als bemiddelaar tussen

11. Geb. Gent, 9 september 1897, gest. Bomlitz 1976; studeerde filologie aan de vederlandse universiteit Gent; kwam na een korte ballingschap terug naar België, waar hij zijn straf van twee jaren gevangenis uitzat; daarna correspondent voor Duitse bladen; na 1932 een van de drijvende krachten achter het blad „De Dietsche Voorpost”; gedurende de tweede wereldoorlog journalist; promoveerde op 13 januari 1945 te Praag tot Dr. phil.; was na de tweede wereldoorlog tot 1967 gymnasiumleraar in het Rijnland en te Hannover. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, blz. 1174.

12. Geb. Hamburg, 7 maart 1870, gest. Göttingen, 5 december 1959; professor in de protestantse theologie 1903 te Königberg, 1904 te Greifswald en vanaf 1912 te Göttingen. Organiseerde vanaf 1915 de sociokulturele werking in het krijgsgevangenenkamp te Göttingen. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, blz. 1479.

13. Zentrales Staatsarchiv Potsdam, 15.01, nr. 19583, blz. 66-67: Stange aan konsul Asmis, Göttingen, 25.2.1919.

14. Parasië heeft later in een brief aan Lammert Buning verteld dat hij tijdens zijn eenjarig verblijf te Göttingen van november 1918 tot eind 1919 inderdaad veel in Duitsland heeft gereisd „om relatie met mij bekende Duitsers aan te knopen, die als vlaamsgezind bekend waren”. Op een van die reizen zou hij onder andere Theodor Reismann-Grone hebben leren kennen; later zou hij een van zijn beste vrienden geworden zijn. Cf. Rijksarchief in Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch, Collectie Buning, nr. 427: Parasië aan Buning, 8.10.1973.

15. Geb. As, 2 oktober 1853, gest. Epegem, 13 maart 1940; onderwijzer te Bree en leraar Nederlands aan de Rijksmiddelbare School te Brussel: in 1881 medeoprichter van de literaire kring „De Distel”. Rond de eeuwwisseling medewerker aan het Alduitse tijdschrift „Germania”. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, blz. 225.

aktivistische kringen en Duitse gezagsdragers¹⁶. Blunck had Brans reeds in de zomer van 1915 ontmoet en hem kennis laten maken met de Platduitse literatuur¹⁷. Vanuit Salzuflen schreef Brans eind november 1918 opnieuw naar Blunck in Hamburg, om hem te vragen of hij daar geen baantje voor hem wist, en hij liet nog enkele brieven volgen, waarin hij herhaaldelijk uiting gaf aan zijn droom van een Groot-Nederduits rijk „van Kales tot Reval” en zijn visie op de politieke toestand en het naoorlogse België te berde bracht¹⁸.

„In Vlaanderen begint het goed te gaan”, deelde hij zijn Nederduitse vriend in maart 1919 mee. „Te Gent is laatst het huis van een franskiljonschen schepene in de lucht gevlogen, waarschijnlijk of zeker door de zorgen van onze frontpartij. Ook onze slungelkoning is maar pas aan een revolverkogel ontsnapt en naar ik vermoeden kan, zal het daarbij niet blijven”. Optimistische geluiden liet Brans ook horen op 1 april: „In Vlaanderen gaat het goed, er worden bommen geworpen; nog meer zullen en moeten er vallen. Binnen drie maanden hoop ik terug te keren, om de regering van België kapot te maken... België gaat dood aan zijn overwinning, en wat ik op het getouw heb gezet, zal er niet weinig toe bijdragen”. Verblijdende vooruitzichten dus, waarop Brans een week later nog eens inpikte in een brief vol geheimzinnige toespelingen: er zou reden bestaan, schreef hij, om te geloven, „dat er binnen eenige tijd in België wel iets zal gebeuren, de lucht is er zwoel en zwaar van geweldige dingen”. Indien de Franse en Engelse troepen er niet waren, zou de storm wellicht reeds losgebroken zijn. „Ik ben in het stadium getreden”, zo de politieke geloofsbelijdenis van de schrijver, „om te gelooven, dat een vloedgolf van bolschewisme Duitsland minder kwaad zal doen dan het aanvaarden van een vernederende vrede, zoals Frankrijk wil. Ook voor Vlaanderen ligt waarschijnlijk daar de redding”. Een laatste kreet van verontwaardiging slaakte de vinnige grijsaard in de brief van 14 april: „In't vervloekte België zijn acht krijgsgevangenen uit

16. Geb. Altona, 3 september 1888, gest. Hamburg, 25 april 1961; doctor in de rechten, ambtenaar te Hamburg, van 1933 tot 1935 president van de Reichsschrifttumskammer. Was tijdens zijn verblijf in België de belangrijkste kontaktpersoon tussen aktivistische kringen en Nederduitse kultuurorganisaties in Hamburg en Sleeswijk-Holstein. Sympathiseerde met de Vlaamse beweging uit een romantisch-volkse bewogenheid en droomde er tijdelijk van, Vlaamse en Platduitse beweging te versmelten tot een „Nederlandse” beweging in de Nederlanden en het westelijke deel van Nederduitsland. Hield nog van 1939 tot 1942 verscheidene tournees in Vlaanderen voor DeVlag. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, blz. 196.

17. Een brief van Brans aan Blunck, gedagtekend Denderleeuw, 1.7.1915, waarin hij Blunck bedankte voor het opsturen van een boek van de Nederduitse dichter Johann Hinrich Fehrs, dat hij „met rijk genoegen” gelezen had, en zich bereid verklaarde om voor het Nederduitse tijdschrift „Quickborn” heimatverhalen in het Limburgse dialect te schrijven, bevindt zich onder de nagelaten papieren van Blunck in de Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek Kiel, Cb 91, nr. 10.

18. Cf. Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek Kiel, Cb 91, nr. 10: Brans aan Blunck, Salzuflen, 28.11.1918; 14.3.1919; 1.4.1919; 8.4.1919; 14.4.1919.

Göttingen ter dood veroordeeld. Wraak! Haat, moord en brandstichting moeten antwoord zijn. Ge zult er van hooren. Zijn eenmaal Franschen, Engelschen weg, dan breekt het los''.

Waar had Brans de informatie vandaan dat er in Vlaanderen bommen gegooid werden en dat er zelfs een aanslag was gepleegd op koning Albert? Pure uitvloeisels van zijn inderdaad rijke verbeelding? Geruchten die de ronde deden in de verhitte sfeer onder de van rechtstreekse verbinding met België afgesneden vluchtelingen! Weerslag van politieke discussies in kringen van de ballingen in Salzuffen over de in de toekomst te volgen strategie? Of gewoon uitingen van psychopathische geestesgesteldheid van de schrijver? Brans is niet helemaal vrij te pleiten van een zekere grootheidswaanzin, naar blijkt uit zijn brief van 1 april, waarin hij snoefde, het op zijn eentje te willen opnemen tegen de Belgische regering.

Het is wel opmerkelijk dat omstreeks dezelfde tijd dat Brans op de proppen kwam met de mysterieuze aankondiging dat er in België weldra iets ging gebeuren, soortgelijk nieuws ook uit activistische kringen in Nederland naar Duitsland doorsijpelde. Begin februari 1919 verwittigde de Duitse wapenstilstandscommissie in Spa het ministerie van buitenlandse zaken, dat volgens een mededeling van Jacob Lambrichts¹⁹, gewezen lid van de Raad van Vlaanderen en voorzitter van de vereniging „Vrij Vlaanderen'', aan een Akense schepen Giani, 75000 Vlamingen gereed stonden om in maart 1919 een „bolsjevistische revolutie'' op touw te zetten²⁰. Op buitenlandse zaken geloofde men daar trouwens geen barst van. Een onbekende medewerker van het ministerie schreef op de rand van het stuk, dat Lambrichts geen al te ernstig te nemen figuur was, die altijd meer had beloofd dan hij kon nakomen. Ook nu was zijn voorspelling wellicht met een korreltje zout te nemen. In het ministerie van binnenlandse zaken daarentegen, waar de Zivilverwaltung Flandern nog een tijdje bleef voortwerken, om de financiële en organisatorische nasleep van de Flamenpolitik te beredderen, geloofde men het verhaal maar al te graag. In maart 1919 was de aldaar met Vlaamse aangelegenheden belaste konsul Rudolf Asmis²¹ in Nederland, om met gewezen

19. Geb. Nederlands-Limburg 1873, overlijdensdatum onbekend; leraar aan het Koninklijk Atheneum te Elsene; behoorde tot een groep radicale Brusselse activisten; 1915 voorzitter van de Vereniging van Vrienden der Vlaamsche Zaak; 1916 medeoprichter van de Vlaamsche Landsbond; lid van de delegatie van de Raad van Vlaanderen naar Berlijn op 3 maart 1917; na augustus 1917 lid van de activistische propaganda-commissie. Cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, blz. 820.

20. Het telegram, gedagtekend Spa, 11.2.1919, bevindt zich in het Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, IA Belgien 63, nr. 16, A 4259.

21. Geb. Mesekehenagen, 12 juni 1879, gest. 13 november 1945; maakte na een studie in de rechten carrière in de koloniale dienst; was van 1912 tot 1914 Duitse konsul in Belgisch-Kongo; gedurende de eerste wereldoorlog medewerker van de Duitse Zivilverwaltung in Bel-

professoren van de vernerlandste universiteit Gent te onderhandelen over een financiële schadeloosstelling. Hij liet hen een verklaring tekenen dat ze de vergoeding zouden terugbetalen, indien zij „binnen afzienbare tijd weer hun werkzaamheden in België zouden kunnen hernemen”. De voorzichtigheidsmaatregel was, zoals Asmis later in zijn reisverslag uit de doeken deed, geïnspireerd door „uit België komende inlichtingen”, die „de mogelijkheid van een spoedige revolutie in België niet uitgesloten doen lijken”²². De getuigenissen over zagezegd „bolsjevistische” neigingen van aktivistische ballingen kort na de eerste wereldoorlog kunnen worden gerangschikt in drie verschillende categorieën : er zijn vooreerst verklaringen van betrokkenen zelf, zoals in de gevallen Rooms en Brans, waaruit blijkt dat zij tenminste op een bepaald tijdstip de wensdroom koesterden van een gewelddadige of, naar Brans uitdrukkelijk zei, „bolsjevistische” omwenteling in België ; ten tweede geruchten die in omloop waren in kringen van de vluchtelingen of van hun Duitse vrienden over klandestiene aktiviteiten over ballingen in Duitsland, zoals in het geval Parasië ; ten derde geruchten over de politieke toestand in België, met name een aldaar op til zijnde revolutie, geruchten die wellicht uit Nederland kwamen en hun weerslag vonden in de brieven van Brans aan Blunck of in de mededeling van de duitse wapenstilstandscommissie aan het ministerie van buitenlandse zaken. Feitelijke bronnenwaarde hebben uiteraard slechts de getuigenissen uit de eerste categorie, al moet de historicus ook hier voorzichtig zijn met de interpretatie. De uitlatingen van Rooms en Brans zijn geenszins op te vatten als een concreet aktieplan, waar misschien zelfs een meerderheid van de ballingen zou achter gestaan hebben, maar zijn slechts uitingen van persoonlijke gevoelens van de schrijvers. De getuigenissen uit alle drie de categorieën samen tekenen trouwens, en daar ligt hun eigenlijke waarde, het beeld van een bepaalde sfeer onder de uitgeweken aktivisten, die hun eigen lot vereenzelvigden met dat van de Vlaamse beweging als geheel. Velen van hen zullen onmiddellijk na de Duitse nederlaag geloofd hebben dat het nu voor goed gedaan was met het flamingantisme als dusdanig en dat men in die situatie maar moest grijpen naar de uiterste wanhoopsmiddelen. Het woord „bolsjevisme” had in die kontekst eerder de betekenis van synoniem voor gewelddadige aktie dan een werkelijk ideologische inhoud. Naarmate met de opkomst van de frontpartij duidelijk werd dat er ook in het naoorlogse België voor de Vlaamse beweging nog andere toekomstperspektieven waren

gië : 1914 tot 1917 Kolonialabteilung, later Politische Abteilung, 1918 referent voor Vlaamse aangelegenheden ; 1919 in het ministerie van binnenlandse zaken, 1921 in het ministerie van buitenlandse zaken, vanaf 1922 verschillende diplomatieke funkties onder meer in Rusland, China, Thailand en Australië. Cf. DEGENER, *Wer ist's ?* 1935, blz. 40.

22. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Bonn, IA Belgien 63, nr. 17, A 9930 : Bericht über die Abfindung der in Holland aufhältlichen Mitglieder des Lehrkörpers der früheren flämischen Universität in Gent. Den Haag, 12.3.1919, blz. 10.

weggelegd dan de „terroristisch-revolutionaire” strijd tot het uiterste, verdween dat soort denkbeelden uit de belangstelling. Het is kenmerkend dat alle getuigenissen over „bolsjevistische” neigingen van uitgeweken activisten dagtekenen uit een heel beperkte periode, namelijk de maanden januari tot april 1919. In het door de „staatscommissaris voor het toezicht op de openbare orde” in augustus aangespannen onderzoek, waarvan sprake in 't begin van dit opstel, zullen zij een late weerklank gevonden hebben.

Steek de leeuwenwaan bij het kruis
dan zijn we weer in Vlaanderen thuis.

A
V V K
V

Wil dankbaar met ons bidden
en het schone leven gedenken van

Mevrouw

Dr. LODEWIJK DOSFEL

Maria, Angela, Constancia TYSMANS

geboren te Hemiksem op 19 december 1890
en overleden te Dendermonde op 1 april 1985,
gesterkt door het H. Sakrament
van de zieken.

Lid van de Rozenkrans-Boetekruistocht
voor de wereldvrede.

Gewezen Voorzitster van de Dietse Bond
voor Vrouwen en Meisjes «Ik Dien».

Voorzitster van het Stracke-Noodfonds.

Bestuurslid van de Gilde van Sint-Lutgart.

Bestuurslid van Sint-Pieters Banden
Oostakker.

Lid van de Adviesraad van het
Priester Daensfonds.

Lid van verscheidene godsdienstige en
Vlaams-nationale verenigingen.